

KUNDERA (SKORO) V SLOVENČINE

Samuel Abrahám

Aj druhý úryvok som vybral z Kunderovej knihy Zradené testamenty (1992), napísanej vo francúzštine, ale do slovenčiny či češtiny doteraz nepreloženaj. Jednu kapitolu z tejto knihy však autor vybral a preložil do češtiny pod názvom „Nechovajte se tu jako doma, příteli“ a vyšla vo vydavateľstve *Atlantis*. Toto vydavateľstvo vydalo okrem všetkých po česky napísaných knih, od Směšných lásek až po Nesmrtelnost, aj sedem útlych Kunderových knížiek, ktoré sám vybral a preložil. Najskôr mi Kundera povolil preklad tohto textu z francúzštiny, ale keď som následne zistil, že tento text „počeštil“, ako sám píše, uverejňujeme, samozrejme, jeho český preklad.

Okrem Zradených testamentov napísal Kundera vo francúzštine tri ďalšie knihy esejí a štyri posledné romány. Ako mi vysvetlil, do češtiny môže svoje texty preložiť len sám, pretože si nevie predstaviť preklad niekoho iného. Dodal však, že preklad knihy ho stojí množstvo energie a čas sa kráti... A tak boli jeho knihy preložené do množstva jazykov, ale nie do jeho rodnej češtiny. Po našom prvom stretnutí v Paríži v roku 2003 mi napadlo, že ak môžu jeho knihy vychádzať v srbčine, rumunčine, kórejščine či angličtine atď., prečo by nemohli vyjsť v slovenčine a vydala by ich práve *Kritika & Kontext* ako prvé knižné tituly. Napísal som Kunderovi list a argumentoval, že ak pre naše generácie čítanie v češtine či slovenčine bolo voľne zameniteľné, pre mladú generáciu, ktorá síce pozerá českú televíziu a filmy, sa literárna čeština vzdaluje. Najskôr sa mu tento plán pozdával, súhlasil a s jeho manželkou Věrou sme dohadovali detaily – poradie, prekladateľov, avšak o pár týždňov mi prišiel fax, že ľutuje, vraj dlho o tom rozmýšľal, ale nemôže mi dať povolenie na preklad. Okrem iného by mu to jeho moravskí priatelia neodpustili. No a tento náš pokus o preklad do slovenčiny sa od roku 2003 opakoval trikrát a, očividne, s rovnakým výsledkom. Preto musíme čítať jeho posledné romány a eseje vrátane jeho skvelého posledného románu Oslava bezvýznamnosti (2013) v inom jazyku, ako je jeho rodná čeština či jemu blízka slovenčina.

Je mi ľúto, že sa to nepodarilo. Na druhej strane, stretnutia s ním a korešpondencia sú dostatočná kompenzácia. Na rozdiel od mnohých autorov, Kunderov humor, irónia, múdrosť

a originalnosť sú rovnako prítomné v jeho osobnom prejave, ako ich poznáme v jeho diele.

IDE O PREŽITIE A ZMIZNUTIE INDIVIDUÁ

Do tohto čísla som vybral text, ktorý je vážny a, bohužiaľ, dnes výsostne aktuálny. Kundera v ňom popisuje preňho posvätné súkromie. Opisuje zvrátenosť počiatkov obdobia normalizácie, keď polícia uverejnila tajne nahraté rozhovory spisovateľa Jana Procházku a profesora Václava Černého, aby ich na verejnosti kompromitovala. Kundera to priamo nepopisuje, ale Procházku tento perverzny tlak utýral a náhle zomrel – štyridsaťdvaročný. Profesor Černý sa vzoprel a komunistický režim a tiež tých, čo mu v nejakej forme slúžili, nekompromisne odsúdil a zavrhol v troch dieloch svojich skvelých pamäti.

Ak sa Kunderov dôraz na ochranu súkromia v dobe, keď knihu písal, mohol zdať prehnaný, dnes sú jeho riadky takmer prorocké. Technológia, tá technológia, pred ktorou varuje Heidegger, nás dnes obklopuje a vďaka nej štát, bulvár či voyeur rôzneho druhu vstupujú do nášho súkromia, odkrývajú alebo zneužívajú, čo malo zostať medzi tými, čo to vyslovili či napísali, a tými, pre ktorých to bolo určené. Zverejňovanie súkromnej korešpondencie je nielen odporné a ponižujúce, ale ako vidíme za posledné mesiace aj politicky nebezpečné.

Postupne vychádza najavo, ako vykrádanie súkromia mení výsledky volieb, ako technologickí paraziti dokázali ovplyvniť výsledky referenda vo Veľkej Británii či prezidentské voľby v USA. A osud Európy v najbližších rokoch môže vo veľkej miere tragicky ovplyvniť práve zneužitie informácií a výsledok môže byť pre demokraciu podobný ako uštvanie Jána Procházku v roku 1971.

A v podstate ide dnes o tú istú ohavnú činnosť porušenia súkromia jednotlivca, lenže vďaka technologickým možnostiam sa toto vykrádanie, a tým popieranie súkromia deje masovo.

Ako píše Kundera: „[S]oukromý a veřejný život jsou dva světy podstatně odlišné a... respekt pro tuto odlišnost je podmínka *sine qua non*, aby člověk mohl žít jako svobodný člověk; že závěs, který odděluje ty dva světy, je nedotknutelný a že ničitelé závěsu jsou zločinci... [Z]veřejňování intimity druhého člověka, od chvíle, kdy se stane zvykem a právem, nám dává vstoupit do epochy, kdy je ve hře přežití či zmizení individua.“

Po prečítaní týchto riadkov a celej knihy by „pisáľkovia“ z českého intelektuálneho bulváru pravdepodobne nezmenili svoj zámer pred pár rokmi dehonestovať Kunderu. Avšak, len ťažko by napísali nezmysel, že Kundera si chráni súkromie, pretože skrýva niečo tajomné z minulosti. Neskrýva, chráni si svoje súkromie z principiálnych dôvodov, pretože ho nemieni obnažovať a dávať na obhliadku. Všetko, čo Kundera chce povedať svetu, je v jeho diele. Napríklad v inej knihe esejí, ktorá sa príznačne nazýva *Le Rideau* (2005), teda „opona“ alebo „záves“ a za tým sa „nechovajte... jako doma, príтели...“

NECHOVEJTE SE TU JAKO DOMA, PŘÍTELI* | Úryvok

Milan Kundera

8

Dívám se do okna naproti. Kvečeru se rozsvítí světlo. Muž vstoupí do místnosti. Se sklopenou hlavou se prochází sem a tam; čas od času si prohrábne vlasy rukou. Potom si náhle všimne, že je místnost osvětlena a že je ho vidět. Prudkým gestem zatáhne záclonu. A přece se nezabýval výrobou falešných bankovek; neměl nic, co by skrýval, kromě sebe sama, svého nedbalého odění, svého způsobu si prohrabávat vlasy. Jeho radost být je podmíněna jeho svobodou nebyt viděn.

Stud je jedním ze základních pojmů Novověku, epochy individualismu, která se dnes nenápadně od nás vzdaluje; stud: epidermická reakce, která chce chránit soukromí; která vyžaduje záclonu na okně; která naléhá, aby dopis adresovaný osobě A nebyl čten osobou B. Jedna ze základních situací přechodu do dospělého věku, jeden z prvních konfliktů s rodiči, je vyžadování zvláštní zásuvky pro dopisy a zápisníky, zásuvky obdařené klíčem; do dospělého věku se vstupuje revoltou studu.

Stará revoluční utopie, fašistická či komunistická: život bez tajemství, kde veřejné a soukromé jsou jedno a totéž. Surrealistický sen drahý André Bretonovi: skleněný dům, dům bez záclon, kde člověk žije na očích všech. Ach, krásu průhlednosti! Jediná úspěšná realizace toho snu: společnost totálně kontrolovaná policií.

Spisovatel Jan Procházka, velká postava Pražského jara, se stal po ruské invazi osobou pod nejvyšším dohledem. Scházel se tehdy často s jiným velkým oponentem, profesorem Václavem Černým, s nímž si rád povídal a popíjel. Všechny jejich rozhovory byly tajně natáčeny a já podezírám oba přátele, že to věděli a kašlali na to. Ale jednoho dne, v roce 1970 nebo 1971, když bylo rozhodnuto diskreditovat Procházku, policie začala vysílat ty rozhovory na pokračování v rádiu. Takové zveřejnění tajného odposlouchávání byl ze strany policie nečekáný, odvážný a zcela „novátorský“ čin. A co bylo překvapující: málem se zdařil; v první chvíli Procházka byl skutečně diskreditován: protože v soukromí člověk říká bůhvíco, mluví špatně o přátelích, říká hrubá slova, není vážný, vypráví pohoršující žerty, opakuje se jako hlupák, baví přítele nehoráznostmi, má kacířské názory, které veřejně nepřiznává, a tak dál a tak dál. Samozřejmě, všichni jednáme jako Procházka, všichni v soukromí pomlouváme přátele, říkáme hrubá slova; jednat jinak v soukromí než na veřejnosti je jedna z nejevidentnějších zkušeností každého z nás, je to základ, na němž spočívá život individua; kupodivu, tato evidence zůstává jakoby nevědomá, nepřiznaná, zahalená lyrickými sny o průhledném skleněném domě, a je málokdy pochopena jako hodnota, hodnota všech hodnot, kterou je třeba hájit. A tak jen postupně (ale o to s větším hněvem) si lidé uvědomovali, že skutečný skandál nebyla dovolená Procházka slova, ale znásilnění

* Milan Kundera: *Nechovejte se tu jako doma, přáteli*. Atlantis, Brno 2006, s. 51 – 55, 72 – 79.

jeho života; uvědomovali si jako v šoku, že soukromý a veřejný život jsou dva světy podstatně odlišné a že respekt pro tuto odlišnost je podmínka sine qua non, aby člověk mohl žít jako svobodný člověk; že závěs, který odděluje ty dva světy, je nedotknutelný a že ničitelé závěsu jsou zločinci. A protože ničitelé závěsu byli ve službách nenáviděného režimu, všichni je brzy a jednomyslně pochopili jako zločince mimořádně opovrženého.

Když jsem odešel z onoho Československa prošpikovaného mikrofony do Francie, uviděl jsem na obálce jednoho obrázkového magazínu velikou fotografii Jacquesa Brela; zakrýval si tvář, pronásledován fotografy před nemocnicí, kde léčil svou již velmi pokročilou rakovinu, kterou tajil. A náhle jsem měl pocit, že tu potkávám to stejné zlo, před kterým jsem uprchl ze své země; rozhlasové zveřejnění Procházkových soukromých rozhovorů a fotografie umírajícího zpěváka, který si zakrývá tvář, se mi zdály patřit ke stejnému světu; řekl jsem si, že zveřejňování intimity druhého člověka, od chvíle, kdy se stane zvykem a právem, nám dává vstoupit do epochy, kdy je ve hře přežití či zmizení individua.

14

Kafka poslal rukopis Proměny časopisu, jehož redaktor, Robert Musil, byl ochoten ho uveřejnit za podmínky, že ho autor zkrátí (ach, smutná setkání velkých spisovatelů!). Reakce Kafkova byla ledová a stejně kategorická jako Stravinského odpověď Ansermetovi. Byl s to se smířit s myšlenkou, že nebude publikován, ale být publikován a okleštěn, to nesnesl. Měl svou koncepci autorství stejně absolutní, jako ji měli Stravinskij či Beckett, jenomže těm se podařilo ji více méně prosadit, kdežto Kafka ztroskotat. V historii autorských práv to ztroskotání znamená obrat.

Když v roce 1925 Brod publikoval v Doslovu k prvnímu vydání Procesu dva Kafkovy dopisy známé jako jeho testament, vysvětloval, že Kafka počítal s tím, že jeho přání nebudou splněna. Připusťme, že Brod říká pravdu, že ty dva dopisy byly skutečně jen náladovým gestem a že v otázce eventuálního (velmi málo pravděpodobného) posmrtného vydání toho, co Kafka napsal, bylo mezi oběma přáteli všechno jasné; v tom případě mohl Brod jako testamentární vykonavatel vzít na sebe veškeru odpovědnost a publikovat, co uznal za správné; v tom případě neměl žádnou morální povinnost nás informovat o Kafkově vůli, když podle něho byla neplatná nebo zastaralá.

Ale on spěchal uveřejnit ty „testamentární“ dopisy a dát jim největší možný ohlas; dal se už totiž do tvorby největšího díla svého života, tvorby svého mýtu o Kafkovi, jehož jednou z nejdůležitějších složek byla právě tato vůle, jedinečná v celých dějinách, vůle autora odsoudit k zničení všechno své dílo. A právě takto je Kafka vryt do paměti širokého obecnstva. Souhlasí s tím, co nám Brod vypráví ve svém mytografickém románu Čarovná říše lásky, kde, bez jakékoli nuance, Garta–Kafka chce zničit vše, co napsal; připomeňme si to: Nowy–Brod, jeho přítel, ho odmítl uposlechnout, protože i když to, co Garta napsal, byly „jen pouhé pokusy“, mohly „lidem bloudícím v tmách“ pomoci v jejich hledání „vyššího a nenahraditelného dobra“.

S Kafkovým „testamentem“ se narodila velká legenda svatého Kafky–Garty a s ní i malá legenda jeho proroka Broda, který s patetickou poctivostí zveřejnil poslední vůli přítelovu, vyznav se zároveň, proč se rozhodl ve jménu velkých zásad („vyššího a nenahraditelného dobra“) svého přítele neuposlechnout. Velký mytograf vyhrál svou sázku. Jeho čin byl povznesen do řádu velkých gest hodných napodobení. Neboť kdo

by mohl pochybovat o Brodově věrnosti jeho příteli? A kdo by se odvážil pochybovat o hodnotě každé věty, každého slova, každé slabiky, kterou Kafka zanechal lidstvu?

A tak Brod ve svém neuposlechnutí mrtvého přítele vytvořil příklad k následování; právní precedent pro ty, kdo chtějí pomínout poslední vůli autora anebo zveřejňovat jeho nejintimnější tajemství.

15

Co se týče neuveřejněných povídek a neukončených románů, příznám rád, že by musily uvést do pekelných rozpaků každého testamentárního vykonavatele. Protože mezi těmi texty nestejného významu jsou tři romány; a Kafka nenapsal nic většího. Přitom je docela pochopitelné, že je řadil pro jejich nedokončenost mezi své neúspěchy; autor může těžko uvěřit, že hodnota díla, které neukončil, je zřejmá již před dokončením skoro ve vši úplnosti. Ale co autor není s to sám vidět, může se objevit jasně někomu jinému.

Co bych udělal já sám v Brodově situaci? Nezbývá mi než sebrat odvalu a pokusit se o odpověď: Přání mrtvého přítele je pro mne zákonem; na druhé straně, jak zničit tři romány, kterým se nekonečně obdivuju, bez nichž bych si neuměl představit umění našeho století? Ne, nemohl bych uposlechnout, dogmaticky a doslova, Kafkovy instrukce. Nezničil bych ty romány. Udělal bych všechno, aby byly vydány. Jednal bych s jistotou, že na onom světě přesvědčím jejich autora, že jsem tím nezradil ani jeho, ani jeho dílo, jehož dokonalost mu tolik ležela na srdci. Ale považoval bych svou neposlušnost (neposlušnost přísně omezenou na ty tři romány) za výjimku, které jsem se dopustil na svou vlastní odpovědnost, na své vlastní morální riziko, výjimku, které jsem se dopustil jako ten, kdo přestupuje zákon, nikoli jako ten, kdo ho zneuznává a popírá. Proto, kromě této výjimky, uskutečnil bych všechna ostatní přání „testamentu“ věrně, diskrétně a úplně.

16

Televizní vysílání: tři slavné a obdivované francouzské dámy kolektivně navrhují, aby též ženy byly pohřbívány v Pantheonu. Je třeba, říkají, myslet na symbolický význam takového aktu. A uvádějí hned jména některých velkých mrtvých žen, které, podle nich, by tam mohly být přestěhovány.

Požadavek spravedlivý, bezpochyby; a přece mi na něm cosi vadí: copak ty mrtvé dámy, které by mohly být okamžitě přestěhovány do Pantheonu, neodpočívají po boku svých manželů? Zajisté; a také to tak chtěly. Co tedy udělat s manžely? Také je přestěhovat? Těžko; nejsouce dosti významní budou musit zůstat tam, kde jsou, a přestěhovavší se dámy stráví věčnost ve vdovské samotě.

Pak jsem si řekl: a co muži? ovšem, a co muži? Ti se snad usídlili v Pantheonu dobrovolně? Nikdo se jich neptal na jejich názor, když je po jejich smrti, zřejmě bez ohledu k jejich poslední vůli, proměnili v symboly a oddělili od jejich žen.

Po smrti Chopina jali se polští vlastenci kuchtat jeho mrtvolu, aby z ní vyňali srdce. Znárodnili ten bohý sval a pohřbili ho v Polsku.

S mrtvými se zachází jako s odpadkem nebo jako se symbolem. K jejich zmizelé individualitě je to stejný projev neúcty.

Je to tak snadné neuposlechnout mrtvého. Jestliže se přesto někdy podrobíme jeho vůli, není to ze strachu, z donucení, ale proto, že ho máme rádi a odmítáme ho považovat za mrtvého. Když starý vesničan prosil v agonii syna, aby neskácel starou hrušeň před oknem, hrušeň nebude skácena, dokud syn bude vzpomínat s láskou na svého otce.

To nemá mnoho co dělat s náboženskou vírou ve věčný život duše. Jde prostě o to, že mrtvý, kterého mám rád, nebude pro mne nikdy mrtvý. Nemohu ani říci: měl jsem ho rád; ne, mám ho rád. A jestliže odmítám mluvit o své lásce k němu v minulém čase, znamená to, že ten, kdo je mrtvý, je. Zde tkví možná náboženský rozměr člověka. Neboť poslušnost poslední vůli má v sobě cosi tajemného; vymyká se jakékoli praktické či racionální úvaze: starý vesničan v hrobě se nikdy nedoví, zda hrušeň je skácena či ne; a přesto syn, který ho miluje, ho nemůže neuposlechnout.

Kdysi jsem si představoval, že člověk si udrží u sebe milovaného mrtvého vzpomínáním. Ale ve vzpomínkách nenajdeme přítomnost mrtvého. Vzpomínky jsou jen bolestným potvrzením jeho nepřítomnosti.

Je-li pro mne nemožné považovat toho, koho miluji, za nejsoucího, jak se tedy bude projevovat jeho přítomnost?

V jeho vůli, které budu věrný. Myslím na starou hrušeň, která zůstane před oknem, dokud vesničanův syn bude žít.

Text tvoří devátou část knihy esejí *Les testaments trahis (Zrazené testamenty)*, která vyšla v roce 1993 v Paříži u Gallimarda. Počeštil jsem ho a uveřejnil v roce 2005 v brněnském časopise Host.

M. K.